

KÖNYVTÁRKÖZI EGYÜTTMŰKÖDÉS

Az építőipari munkások szakirodalmi ellátottsága

BAGI János

A munkások megfelelő szakirodalmi ellátása csaknem valamennyi iparág területén a műszaki és a szakszervezeti könyvtárak egyik legfőbb közös gondja. Népgazdasági, vállalati érdek és általános könyvtárpolitikai célkitűzés, amelynek a megvalósítása azonban mind vállalati, mind iparági szinten számos problémát vet fel.

Ez év májusában az ÉTK megbízatása alapján felmérést végeztem az építésügyi tárcához tartozó 21, különböző nagyságrendű vállalatnál. A felmérés célja a munkások szakirodalmi ellátottságának és az ezzel összefüggő gyakorlati, módszertani és szervezeti problémáknak a vizsgálata volt. Így, bár valamennyi, e szempontból fontosabb könyvtári munkaterületet igyekeztünk átfogni, kiemelten foglalkoztunk a műszaki és szakszervezeti könyvtárak tevékenységének összehangolt-ságával, a jelenlegi helyzet értékelésével és a koordinációt elősegítő javaslatok kidolgozásával. A felmérés módszere a helyszíni tájékozódás volt, melynek során elsősorban azt vizsgáltuk, hogy az együttműködést segítő irányelvek (az OMK 7. sz. módszertani körlevele, a SZOT Kulturális Osztályának 1964. évi körlevele, a SZOT és az MM közös állásfoglalása 1966-ból) mennyiben valósultak meg az egyes üzemekben, illetve milyen módszerekkel segíthetjük elő ezek érvényesülését a cimbén meghatározott cél érdekében.

A vállalatok zöme ugynevezett középüzem (2-4000 dolgozóval), kettő nagyüzem (6-10 000 dolgozóval), négy pedig kisüzem (1600 fő alatt). Ez közel 75 000 alkalmazottat, ezen belül 53 000 fizikai munkást és 7000 műszaki értelmiségit jelent. Mivel a Statisztikai Havi Közlemények 1972. évi 1. száma szerint 259 700 az építőipari alkalmazottak és ebből 191 700 a fizikai munkások száma, így a felmérési adatok hozzávetőlegesen reprezentálják az iparág helyzetét.

Az építőipari munkások szakirodalmi ellátását hátrányosan befolyásolják ennek az iparágak a sajátosságai, nevezetesen a szétszórt és változó telephelyű munkahelyek, a fluktuáció, valamint a dolgozók általában alacsony iskolai végzettsége, amely egyik meghatározó tényezője az olvasási kultúra szintjének.

Az építőipari munkások nagy része még a régi, hagyományos módon szerezte szakképesítését. A legtöbb munka részfeladatokról vagy automatikusan ismétlődő folyamatokról áll, és ezt el tudják végezni meglévő rutinjukkal is. Ennek megfelelően a szakirodalmat elsősorban azok a munkások igénylik, akik ismereteiket vagy ujitás céljából, vagy szervezett továbbképzés keretében kívánják bővíteni. Az igényeket éppen az üzemi könyvtárosoknak kellene felébredtetniük, ebben azonban az iparág sajátosságaiból adódó nehézségekkel találják szemközt magukat.

A dolgozók szakmai továbbképzése közvetlen vállalati és népgazdasági érdek, a műszaki fejlesztés egyik nem elhanyagolható tényezője. Az építőipari munkások könyvtári szakirodalmi ellátásának három alapfeltétele bontakozott ki a vizsgálat során éles körvonalakkal. Először: a megfelelő könyvállomány biztosítása, ami nagy mértékben a könyvkiadás függvénye is, s ez jelenlegi volumenében eléggé szegényes. A második feltétel a könyvtárak működési körülményeinek és szolgáltatási hatókörének alakulása, amelynek anyagi, személyi és szervezeti vonatkozásai is vannak. Végül, de nem utolsósorban a két üzemi könyvtár, a műszaki és a szakszervezeti, tevékenységének megfelelő összehangoltsága.

AZ ALAPFOKÚ MŰSZAKI KÖNYVÁLLOMÁNY ARÁNYA

A vizsgált vállalatok műszaki könyvtárai összességükben közel 61 000 kötetes állománnyal rendelkeznek. Könyvbeszerzési keretük, amelyet a műszaki fejlesztési alapról biztosítanak, gyakorlatilag nincs meghatározva. A felső határt optimális esetben az igények, rosszabb esetben a helyi vezetés szemlélete szabja meg. Általában a vállalati termeléssel, kutatással összefüggő közép- és felső szintű szakirodalmat gyűjtik. Állományuk nagyságrendje változó, átlagosan 3000 kötet körül mozog (500 kötettől 10 000 kötetig). A vállalatok többségében ennek kb. 20–30%-át teszik ki az alapfoku szakkönyvek, ami vállalatonként 200–330 kötet könyvet jelent. Ennek a vizsgálatát nehezítette az a tény, hogy a műszaki könyvtárak zöme nem rendelkezik

olyan nyilvántartással, amely az alap- és a középfoku irodalom megszálási arányát pontosan tükrözné.

A szakszervezeti könyvtárak közel 106 000 kötetes összálománnyal rendelkeznek. Ez vállalatonként átlagosan 5300 kötetet jelent. Műszaki gyűjteményük igen kiesi: a gyarapítás aránya az előírás szerint is 70–30% volna, ez azonban a gyakorlatban még jobban eltolódik a szépirodalom javára. A felmérésbe bevont szakszervezeti könyvtárak egyharmadában egyáltalán nem találunk műszaki irodalmat, a többiekben pedig elenyésző, 2–5%-os arányban.

Ebben a vonatkozásban nehezítette a tájékozódást az a körülmény, hogy a vállalatok vidéki munkahelyein lévő fiókkönyvtárak az illetékes megyei SZMT-k ellátási rendszerébe tartoznak és statisztikailag is ott jelentkeznek. A budapesti telephelyek könyvtári ellátása sem csak az EFEDOSZ hálózatán keresztül történik. Így a beszerzési gyakorlat még az egy vállalathoz tartozó szakszervezeti könyvtárak esetében sem egységes, és pontosan nem is tekinthető át.

A könyvbeszerzési keretek a vállalati létszámtól függően eltérő nagyságrendűek, de általában a műszaki könyvtárak lehetőségeinél sokkal szerényebbek. A műszaki fejlesztési alapból egyetlen szakszervezeti könyvtár sem vásárolhat. Az állománygyarapítást nem hangolják össze a két könyvtár típus között. Valamire való műszaki könyvgyűjtemény azokban a szakszervezeti könyvtárakban található, ahol a műszaki könyvtár a saját anyagából letétet létesített (Budai Téglá- és Cserépipari Vállalat, Baranya megyei ÁÉV, Csőszerelőipari Vállalat, Mélyépítő Vállalat). Viszonylag megfelelő könyvgyűjtemény található azokon a helyeken, ahol a kétféle könyvtárat összevonták.

A legtöbb vállalatnál tehát az alapfoku műszaki könyvek aránya sem a műszaki, sem a szakszervezeti könyvtárak esetében nem kielégítő.

A szakirodalom beszerzését nehezíti az a körülmény is, hogy az üzemek többségét központilag látják el könyvvel, és egy-egy központi könyvtárhoz 50–90 letéti szakszervezeti könyvtár is tartozik, ezek pedig különböző termelési profilokat is képviselnek.

A SZOT és az MM irányelvei elvként rögzítették a két könyvtár típus állománygyarapításának rendszeres egyeztetését, és javasolják, hogy az alap- és középfoku műszaki könyvek vásárlása a műszaki fejlesztési alapból történjék. Az említett irányelveket a felmért vállalatok közül mindössze kilenc helyen ismerték. Gondot okoz, hogy a műszaki könyvtárakba kerülő műveket sem minden esetben a könyvtárhoz

sok szerzik be. Több helyen eleve elzárkóznak az alapfoku szakkönyvek műszaki fejlesztési alapból történő beszerzésétől. Más esetben pedig a műszaki könyvtáros nem hajlandó az állományában több példányban is meglévő alapfoku szakkönyveket letétként átadni a szakszervezeti könyvtár részére, holott az ilyen könyvek népszerűsítésére a szakszervezeti könyvtárak nagyobb olvasói tömegbázissal, tehát szélesebb körű lehetőséggel rendelkeznek.

A szakszervezeti könyvtáraknak 13 547 fős olvasótáboruk van, jobbra szakmunkásokból. A műszaki könyvtárak olvasóinak nagy többsége műszaki értelmiségi. A felmérés szerint ez közel 4000 olvasót tesz ki. A 21 vállalatnál dolgozó 52 393 szakmunkás közül kb. 39 000 egyik említett könyvtár típusnak sem olvasója, szakirodalmi ellátásuk tehát szervezett formában megoldatlan.

MŰKÖDÉSI FELTÉTELEK, SZOLGÁLTATÁSOK, MŰSZAKI PROPAGANDA

A műszaki és a szakszervezeti könyvtárak helyiségei között alapterület szempontjából nincs számottevő különbség, csupán vállalatonként van ebben eltérés. Néhány helyen nem biztosítottak külön helyiséget a könyvtárnak, a könyvállomány hivatali helyiségekben vagy folyosókon, szekrényekben kerül elhelyezésre. Hat könyvtár alapterülete nem éri el a minimális 20 m^2 -t sem. Legelőnyösebb helyzetben a közös elhelyezésű, összevont könyvtárak vannak. (A vizsgált 21 vállalat közül hatnál közös helyiségben helyezték el a könyvtárakat; ez a megoldás minden szempontból hasznosnak mutatkozik.)

A műszaki könyvtárakban 5, a szakszervezetiekben 3, az összevont könyvtárakban pedig 4 függetlenített könyvtáros tevékenykedik. A többi helyen tiszteletdíjas vagy társadalmi munkás könyvtárosok látják el a teendőket.

A szakszervezeti könyvtárak több munkahelyi letéttel rendelkeznek. A műszaki könyvtáraknak sokkal kevesebb letétjük van, és anyaguk is tulajdonképpen a műszaki vezetők mindennapi munkájához szükséges segédletekből és kézikönyvekből áll.

A kölcsönzési idő vállalatonként eltérő. A műszaki könyvtárak egy részében nincs meghatározva, a többiek esetében, a szakszerve-

zeti könyvtárákhoz hasonlóan, általában heti 10–15 óra között mozog. A műszaki könyvtárak csak délelőttönként és munkaidőben kölcsönöznek, így a fizikai dolgozók számára nehezen hozzáférhetők. A legelőnyösebb helyzetben, heti 40 óra körüli idővel, ismét csak az összevont könyvtárak vannak.

A szakszervezeti könyvtárak hatókörét megsokszorozzák a szocialista brigádokkal kötött szerződések, melyek kedvező feltételeket teremtenek a műszaki propaganda számára is. Sajnos, mindössze nyolc szakszervezeti könyvtárban éltek ezzel a lehetőséggel, és még ott sem szorgalmazták kellően a műszaki könyvek olvasását.

A vizsgált vállalatoknál összesen mintegy 2600 szocialista brigád tevékenykedik, velük azonban csak néhány esetben alakított ki ideális kapcsolatot a könyvtár.

A MŰSZAKI ÉS A SZAKSZERVEZETI KÖNYVTÁRAK EGYÜTTMŰKÖDÉSE

A felmérésbe bevont vállalatok közül nyolcban a két könyvtár egymástól teljesen elszigetelten tevékenykedik. Munkájukat még formálisan sem hangolják össze. További három helyen nem is működik számottevő szakszervezeti könyvtár. A munkások szakirodalmi ellátottsága mindegyik esetben elszomorító képet mutat.

Az okok azonban különböző természetűek. Részben tájékozatlanság és érdektelenség mindkét oldalról, részben helyhiány a szakszervezeti könyvtárakban, más esetekben pedig a könyvtár gyenge (mint pl. a Békés megyei ÁÉV esetében, ahol az említett kétféle könyvtár alig működik, sem a vállalat, sem az SZMT részéről nem irányítják őket). Találkoztunk nyílt elzárkózással is a műszaki könyvtár részéről, ahol is többletmunkára való hivatkozással hátrították el maguktól az állományukban több példányban is meglévő műszaki könyvek letétként való átadását a szakszervezeti könyvtár részére.

A két hálózati rendszerbe tartozó könyvtártípus tevékenységében azonban a szervezeti és funkcióbeli eltérés mellett kétségtelenül vannak közös területek, amelyek reális alapjai lehetnek a kétféle könyvtár együttműködésének. A munkások szakirodalmi ellátása, a vállalati műszaki termelési propaganda feladatainak megvalósítása csakis ezen a közös alapon képzelhető el.

Az együttműködés legelemibb formája a tájékoztatósi, propaganda-
anyagok cseréje, egymás szolgáltatásainak népszerűsítése és ese-
tenként közös könyvkiállítások rendezése.

A koordináció magasabb szintű, szervezettebb formája a műszaki
könyvtár állományában lévő alapfoku szakkönyvek letéti anyagkénti
átadása a szakszervezeti könyvtár részére. Ezzel a csak helyesel-
hető gyakorlattal 4 vállalatnál találkoztunk.

A leghatásosabb forma azonban kétségkívül a két könyvtár ö s s z e -
v o n á s a , amelyet az alábbi vállalatoknál valósítottak meg: Dunai
Cement- és Mészmű (Vác), Középvételező Vállalat, 43 sz. ÁÉV,
Hőtechnikai Vállalat, Építőgépgyártó Vállalat, Budapesti Lakásépítő
Vállalat. A Dunai Cement- és Mészmű kivételével a két állományt
leltárilag külön tartják nyilván. A 43. sz. ÁÉV, a Budapesti Lakás-
építő Vállalat, továbbá a DCM kivételével mindenütt függetlenített
könyvtárosokat állítottak be, akik jól össze tudják hangolni az alap-
foku műszaki irodalom népszerűsítését és több idejük jut az olva-
sókkal való egyéni foglalkozásra is. A műszaki irodalom népszerű-
sítésének eredményességét az egyéni felmérő lapok is bizonyítják.

A felmérés tapasztalatainak összegezéseként megállapíthatjuk, hogy
a vizsgálat körébe vont vállalatok felében, mintegy tíz helyen, a
munkások alapfoku szakirodalmi ellátottsága lényegében nincs meg-
oldva, öt helyen csupán részben megoldott, és hat vállalat esetében
mondható elfogadhatónak.

A SZOT Elnökségének és az MM-nek 1966. évi irányelvei és ajánlá-
sai gyakorlatilag nem hozták meg a várt eredményt. A szakszerve-
zeti és műszaki könyvtárak operatív együttműködését sem vállalati,
sem iparági szinten nem oldották meg. A módszertani körlevelek
nem bizonyultak eléggé hatékony eszköznek. Az új gazdaságirányi-
tási rendszer bevezetésével párhuzamosan kialakult a népgazdaság új
szakmai információs rendszere, ebben azonban nem kapott megfelelő
helyet az alapfoku műszaki propaganda ügye. Az EFEDOSZ könyv-
tári hálózati központja és végső soron a SZOT sem tartotta gyakor-
lati feladatának az ügy operatív támogatását. Az ÉTK tevékenységében
pedig a különböző jövedelmező dokumentációs szolgáltatások kerültek
tulsúlyba, és a hálózat módszertani irányítása — érthető módon —
kissé háttérbe szorult. Vállalati szinten pedig ugyyszólván egyálta-
lán nincs gazdája az ügynek.

A vállalati műszaki és szakszervezeti könyvtárak együttműködésének javítása és az ipari munkásság szakirodalmi ellátottságának növelése érdekében a következőket javasoljuk.

1. Az ÉVM és az EFEDOSZ közös irányelvekben egységesen szabályozza a tárca területén a munkások szakirodalmi ellátásának gyakorlatát – a műszaki és szakszervezeti könyvtárak együttműködésének legjobban bevált módszereit és formáit hasznositva.

2. A két könyvtári hálózati központ (az ÉTK és az EFEDOSZ) könyvtári szervei legyenek tényleges gazdái és mozdítói ennek az ügynek, és dolgozzák ki részleteiben a hálózati együttműködés vállalati szintű alapvető követelményrendszerét.

KÖNYVÁLLOMÁNY

3. Minthogy az alapfoku szakkönyvkiadás volumenében messze elmarad a szükséglettől, javasoljuk, hogy az illetékesek vegyék fel a kapcsolatot a műszaki kiadókkal egy arányaiban egészségesebb kiadás-politika kialakítása érdekében. Elvileg fontolóra kellene venni, hogy átmeneti megoldásként az ÉTK kiadásában jelenjenek meg az alapfoku, általános jellegű, fontosabb építőipari szakkönyvek.

4. A szakfolyóiratkiadás mindmáig adós maradt a munkások számára elérhető, műszaki problémákat alapfokon tárgyaló, képes folyóiratok megjelentetésével. Szorgalmazni kellene ezek kiadását. El kell érni, hogy az Ujítók Lapja valamennyi szakszervezeti könyvtárban kellő példányszámban hozzáférhető legyen.

5. Az alap- és középfoku szakkönyveket a műszaki fejlesztési alaphétre szerezzék be. A vállalatok műszaki vezetősége és szakszervezeti bizottsága állapodjék meg az alapfoku műszaki irodalom közös beszerzési arányában. Általános alapelveként javasoljuk, hogy az üzem termelési feladataihoz kapcsolódó irodalmat a vállalat, az általános műszaki ismeretterjesztő irodalmat pedig a szakszervezet vásárolja meg. Az alapfoku szakirodalom beszerzését a vállalat műszaki vezetése tekintse saját feladatának. (A műszaki fejlesztési alaphasználásáról szóló utasítás erre lehetőséget ad.)

6. A műszaki propaganda hagyományos eszközein (ajánló jegyzékek, szakíró-olvasó találkozók stb.) túlmenően a szakszervezeti és a műszaki könyvtárak számára a következő módszerek alkalmazását is javasoljuk:

- a könyvek és folyóiratok népszerűsítése mellett az audiovizuális eszközöket is állítsák a műszaki propaganda szolgálatába (a szakkönyvek népszerűsítését pl. jól össze lehet kötni szakmai filmbemutatókkal, ilyen filmek népszerűsítésével);
- kísérleti jeleggel vezessék be a mozgó jellegű kölcsönzést építőipari művelődési autók beállítása révén, amelyek a szakkönyvek kölcsönzése mellett filmeket is vetíthetnének;
- a műszaki könyvtárak kölcsönzési idejét úgy állapítsák meg, hogy szolgáltatásaik a fizikai munkások számára is hozzáférhetőek legyenek.

A KÖNYVTÁR TIPUSOK KÖZÖTTI EGYÜTTMŰKÖDÉS

7. Mindenekelőtt törekedni kellene az üzemi könyvtárak összevonására és közös elhelyezésére, függetlenített, szakképzett könyvtáros beállításával. Ahol erre nincs lehetőség, ott el kell érni, hogy a műszaki könyvtárak állományában lévő alapfoku műszaki szakkönyveket adják letétbe a szakszervezeti könyvtáraknak.

8. A könyvtárak közös feladataikat munkatervükben is koordinálják, az állománygyarapítás összehangolásától kezdve a műszaki propaganda egyes feladataiig. Ezt a vállalat műszaki vezetősége és a szakszervezeti bizottság közösen ellenőrizze.

9. Azoknál a vállalatoknál, amelyeknél jelenleg az együttműködés egyik formája sem alakult ki, esetenként a helyi körülmények figyelembevételével dolgozzanak ki javaslatokat a munkások szakirodalmi ellátottságának javítása érdekében.